

ата-бабаларымыздың дәстүрий есапка үйретиу тәжи- мызды ядтан есаплау жетискенликлерине қәлиплести- рийбелеринен келип шыққан. Бул ойынлар балалары- риуде усы күнлеримизде де үлкен әхмийетке ийе.

Әдебиетлар

1. Алеуов У., Бекимбетова А. «Халқ педагогикасида ёшларга ақлий тарбия бериш анъаналари». –Нөкис: «Қарақалпақстан», 2018, 104-б.
2. Алеуов Ө. «Қарақалпақстанда тәлим-тәрбиялық ойлардың қәлиплесиуи хәм раўажланыуы». –Нөкис: «Билим», 1993, 503-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада қарақалпақ халқининг қадимдан қўлланилиб келәтқан қызлар ўйини ҳақида сўз боради. Шунингдек, унда бу ўй- ин ўйинчиларда санаш кўникмаларини санларни ёдлаб қолиш, оддий арифметик билимларни талаб этиши кабилар очиб бе- рилган. Мақолада бундай ўйиннинг ёшлар билимини оширишдаги аҳамияти катта эканлиги кўрсатилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о каракалпакской национальной детской игре «Бес тас» («Пять камней») в которую играли девочки младшего возраста с детских времён. Приводятся основные правила игры выполнение которых требует у играющих навыки считания, запоминания чисел и элементарные знания по арифметике. Раскрывается также значение таких игр в развитии у де- тей знаний.

SUMMARY

The article is devoted to the description of Karakalpak national children's game. «Bes tas» (five stones), that had been played by lit- tle girls since ancient times. The article contains information about the rules of the game, that requires good abilities to count, remember the numbers and elementary knowledge in Arithmetic's. Such games are of a great importance in developing of children's knowledge.

АДАМ ГЕЎДЕСИН СЫЗЫП ЎЙРЕНИЎДЕ ҚЫСҚА МҮДДЕТЛИ ҚАРАЛАМАЛАРДЫҢ ӘХМИЙЕТЛИЛИГИ

Т.Бекмуратов – аға оқытушы

Әжсинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: ўзаро нисбат, пластик анатомия, намуна, истикболда, конструкциян тузилиш, композиция, қораламалар, мо- дуль, ёруғлик ва соя.

Ключевые слова: пропорциональное отношение, пластическая анатомия, эталон, перспектива, конструкционное строение, композиция, наброски и зарисовки, модуль, свет и тень.

Key words: proportional ratio, plastic anatomy, standard, model, perspective, constructive structure, composition, sketches and draft drawings, module, light and shade.

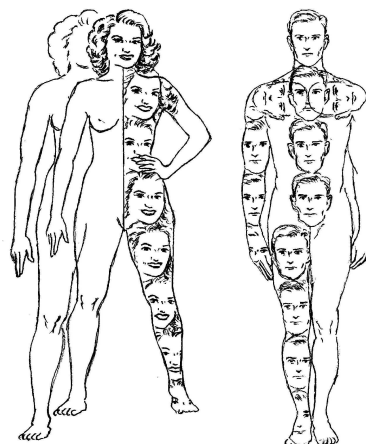
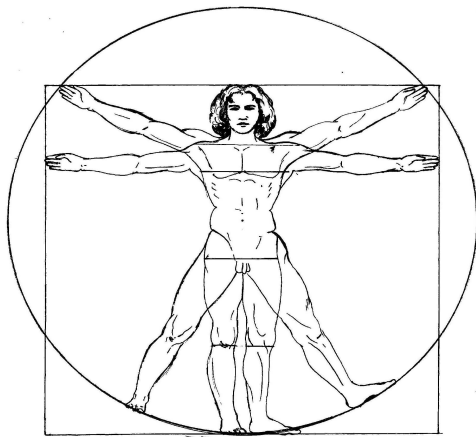
Сўўретлеу өнерининг кәлем сўўрет тараўында исле- нетуғын тапсырмалардың ең қурамалыларының бири бул адам геўдесин сўўретлеу болып табылады. Себеби, адам геўдесининг сўўретин сызыўдан алдын оның хәр бир мүше бөлеклерин, қолын, аяғын, портретин, бас көринисин хәм т.б мүшелерин сызып үйретиу ўақтын- да бул тапсырмаларды орынлаўдың қаншелли қыйын хәм қурамалы мәселе екенлигине гўўа болдық. Адам геўдесининг сўўретин сызыу бойынша оқыў тапсырма- ларын орынлаўда талабалар алдында бир қанша әхмийетли ўазыйпалар турады.

Сол ўазыйпалардың ишинде адам геўдесининг қара- ламаларын (наброскаларын) сызып үйрениу ең бир тийкарғыларынан есапланады. Адам геўдесининг қара- ламасын (наброскасын) ислеўде дене бөлеклерининг өз- ара қатнаслары (пропорциялары), өз ара биригиўлери, пластик анатомиялық дүзилиси хәм сүйек дүзилислери ҳаққындағы мағлыўматларға ийе болыу талаба ушын үлкен роль атқарады.

Тарийхқа көз жуўыртып карасак, әййемги дүнья сўўретшилери, әсиресе, Ояныу дәўири сўўретшилери, адам геўдесининг дүзилисин үйрениўге өзлерининг жүдә көп ўақытларын сарп еткен. Олар адам денесининг өл- шемлери, анатомиялық дүзилислери, пропорциялары ҳаққында көплек илимий мийнетлер дөретти. Нәтийже- де, адам геўдесининг сўўретлениуи бойынша өзине тән

өзгешеликке ийе принциплер, қағыйда хәм нызамлы- лықлар, үлги хәм эталонлар жаратылыуы, усы тийкарда адам геўдесининг хәм оның мүшелерининг өз ара қатнас пропорцияларына, сызыу усылларына ҳәзирги күним- изде де әмел қылынып келинбекте.

Ояныу дәўири, сондай-ақ, орта әсирлерде жасап өткен уллы сўўретшилериң жұмысларын, шығармала- рын талқылап үйренгенимизде, ол сўўретшилериң дөретиўшилигинде қаралама сўўретлер (наброскалар) ислеўге әдеўир кеўил бөлгенлигининг гўўасы боламыз. Себеби, олардың бизге қалдырып кеткен мийрас шығармаларында адам геўдесининг пропорциялары, өлшемлери хәм т.б да унамлы тәреплери жокары про- фессионаллық дәрежеде сўўретленген. Бул туўралы атап өтетуғын болсак, Леонардо да Винчи, Микелан- джело, Альбрехт Дюрер, Гудон, Энгр, Рубенс, А.Иванов, П.Чистяков, А.Ашбе, А.Кардовский хәм т.б көплек атаклы сўўретшилериң мийнетлеринен көриўимизге болады. Олар адам геўдесининг сўўретин ислеўде оның басының бийиклик өлшемин «Модуль» өлшем бирлиги етип алған. Адамның толық денесининг көринисин өз ара пропорциялық қатнасларын анықлаўда, яғный қол хәм аяқлардың узынлықларын, ийин кеңликлерин, сондай-ақ басқа да мүшелериң, өз ара қатнасларын анықлаўда, тийкарынан, бас өлшеми- нен пайдаланған [1:8,20].

Демек, усыларға байланыслы хэр бир талаба, адамның толық геўдесиниң сүүретин сызыўда, оның денесиниң конструкциялық дүзилисин билиўи, айрықша әхмийетке ийе. Себеби, адам геўдесиниң сүүретин сызыўдан алдын, әсиресе, оның қысқа мүддетли қараламаларын (наброскаларын) сызып үйренгенде талаба алдында бир қанша машқалалы мәселелер, мақсет хэм ўазыйпалар турады. Бул ўазыйпаларға төмендегилерди атап өтсек болады:

-Адам геўдесиниң қандай халатта турғанлығын көрсетиў;

-Оның өлшемлерин хэм ис-хәрекетиниң жағдайын анықлаў;

-Жақтылық хэм сая нызамлылықларына байланыслы формасын анықлаў;

-Перспектива нызамлылықларына итибар бериў;

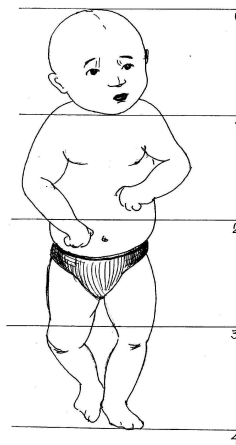
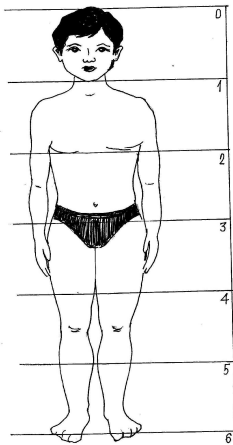
Конструкциялық дүзилиси хэм композициялық шешимин дурыс анықлаў;

Бул ўазыйпаларды унамлы әмелге асырыўда, яғный, адам геўдесиниң қысқа мүддетли қараламаларын сызыўда дәслең әпиўайы тик турған көринисин сүүретлеп үйренген мақул. Себеби, тик турған адамның қараламаларын сызып үйрениў арқалы оқыўшының өлшеп билиў қабилети, көз бенен шамалай алыў уқыплығы раўажланады.

Тик турған адамның сүүретин (қараламасын) ислегенде оның жерге таяныў точкасын (көшерин) анықлаў үлкен хызмет атқарады. Оның аўырлығы қайсы аяққа,

ямаса қайсы жерге түсип турғанлығы дурыс табылса, талқылап көрилсе, сүүрет, әлбетте, талапқа ылайық шығады. Сондай-ақ, дене бөлеклериниң, қол хэм аяқлардың, бастың,, мойынның, ийинниң хэм т.б бөлеклериниң өз ара байланыслылығы хэм өз ара бир-бирине өлшем катнаслары, яғный пропорциялары дәл анықланса, сызылажақ сүүреттиң тийкары жаратылған болады. Тик турған адамның көринисин сызғанда, оның хэр қыйлы хәрекеттеги сүүрети, хэр қыйлы ракурсларда, көринислерде болыўи мүмкин. Сонлықтан хэр бир геўде бөлеклериниң хәрекетин, бурылыў жағдайларын тик хэм кесе сызықларға салыстырмалы өлшеп турыў керек, яғный кеңисликтеги халатын талқылаў керек.

Соны да атап өтиў керек, адамлардың тик турған халатының қысқа мүддетли қараламаларын (наброскаларын) ислеўде жас өзгешеликлер есапка алыныўи тийис. Себеби, киши жастағы балалардың, геўде бөлеклериниң пропорциялары, өз ара катнаслары, үлкен жастағы адамлардың геўдесиниң өлшемлеринен өзгеше болады. Жоқарыда атап өткенимиздей, адамлардың бойы 7-8 бастың бийиклигине тең болады деген едик. Ал, жас балалардың бойының бийиклиги 5-6 бастың бийиклиги менен тең болыўи, бөбеклерде, оннан да кишкене, яғный олардың бойы 3-4 бастың бийиклигине тең екенлиги анықланған. Қысқа мүддетли қараламаларды (наброскаларды) орынлаўда бул ҳаққындағы мағлұматларға итибар бериў керек [2:38].

Тик турған адам геўдесиниң қысқа мүддетли қараламаларын орынлап болғаннан соң, отырған адамның, жұмыс ислең атырған ямаса хәрекеттеги адамлардың қысқа мүддетли қараламалары (наброскалары) орынланады. Бул тапсырмалар тыныш хэм тик турған халаттағы адамлардың қысқа мүддетли қараламаларын орынлаўға қарағанда анағурлым курамалы. Себеби, хәрекеттеги адамлардың геўдесиниң өлшемлерин анықлаў, анағурлым қыйынырақ мәселе болып табылады. Бул мәселени унамлы әмелге асырыў ушын хәрекеттеги, қозғалыстағы адамларды, балаларды, оқыўшы-

ларды көбирек гүзетиў керек. Күнделикли турмыстағы адамлардың ис-хәрекетлерин қаншелли көп үйренсек хэм талқылап барсақ, олардың сүүретин салыў соншелли аңсатласады. Нәтийжеде, қысқа мүддетли қараламаларды хэм сүүретлерди жетик үйренген талаба келешекте, дөретіўшилиқ шығармалар, композициялық сүүретлер ислегенде хеш қыйналмайды. Сондай-ақ, жоқарыда атап өтилген мағлұматларға тийкарланған ҳалда адам геўдесиниң сүүретин сызып үйрениўде талабалардың билими хэм тәрбиясы, көнликпе хэм шеберликлерининде раўажланыўи сөзсиз.

Әдебиятлар

1. Кузин В.С. Наброски и зарисовки. -М.: «Просвещение», 1982.
2. Тожиев Б. «Қаламтасвир» III-қисм. -Тошкент: 2003.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада одам гавдасини чизишни ўргатишда баъзи ўқув машғулотларининг аҳамияти хақида фикрлар баён этилган. Шу билан биргаликда одам гавдаси ўлчамларининг ўзаро пропорциялари бўйича тарихий маълумотлар келтирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье обсуждается важность некоторых учебных занятий в обучении рисованию человеческого тела. Наряду с этим приводятся исторические данные о пропорциях размеров человеческого тела.

SUMMARY

The article deals with the discussion of the role and importance of some training lessons in teaching drawing the human body. In addition to this, it also gives the historical data on the proportions of sizes of human body.

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ ХИМИИ

З.К.Бектурганова - старший преподаватель

А.Т.Каипбергеннов - доктор технических наук

Н.А.Абдуллаева - студентка

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

Таянч сўзлар: tushunchalar, qobiliyatlar, pedagogic texnologiyalar, muammoli ta'lim, aqliy faoliyatni rivojlantirish.

Ключевые слова: развивающиеся понятия, умения, навыки, педагогические технологии, проблемное обучение, умственная активность.

Key words: developing concepts, abilities, pedagogical technologies, problem education, mental activity.

В настоящее время развивающиеся понятия и технология обучающейся системы относительно прогрессирует на основе умственных навыков, имеющих дело с углубленным развитием личности. Именно эту систему можно отнести к системе проблемного обучения. Умственная активность является прогрессом для запоминания и понятия данной темы. Поиск решения вопроса проявляется в системных теориях, а это для учащихся является опорой для поиска ответов. Теория проблемности является типом развивающего обучения, которые проявляются в задачах требуемых решения проблемных вопросов. В период решения проблемных задач учащиеся самостоятельно изучают разную литературу и овладевают более углубленными знаниями данного вопроса [1].

Наука и техника движутся вперед. Информация накапливается. Но остаются основы науки, основы химии - её законы, атомистика. Поэтому, как и прежде, остаются классическое наследие в области науки и достижения методики химии. К одним из основных компонентов относится и "эксперимент". Проблема - это основная задача, требуемая решения. Проблема может быть научной и учебной. Всё, что устарело нужно исключить, чтобы освободить дорогу новому и привести курс химии в соответствие с современным уровнем науки: не повторять, оправдываясь её историей отвергнутых ею "истин". К учебной проблеме относится вопрос, поставленный относительно заданной темы. Например, теоретический уровень курса химии повышен за счёт сокращения фактического материала. Учащиеся знакомятся со строением атомов не только малых, но и больших периодов. Углубляется изучение вопросов химической связи через включение понятий о металлической и донорно-акцепторной связи в органической химии. Учебная деятельность обучения учащихся в данном случае это учение о химической реакции дополняется изучением энергетической стороны её и законов смещения химического равновесия при обратимых реакциях. Целью активизации является познание, как переход от явления к сущности.

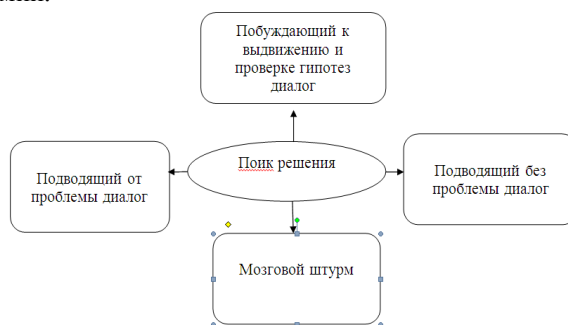
Проблемное обучение можно схематично изобразить следующим образом:

Ученик самостоятельно работает над собой, ищет ответы на проблемные вопросы в соответствующей

литературе, и находит несколько вариантов решений данных проблем.

Углубленный принцип проблемного обучения заключается в том, чтобы каждый очередной вопрос вытекал из предшествующего изложения, был целестремно подготовлен им. Научный этап проблемной ситуации это постоянно ведущая роль изложенных теоретических идей при изучении материала. Некоторые учащиеся затрудняются решить проблемный вопрос из-за недостаточности знаний. Следующий этап это формирование учащихся. Наряду с другими предметами естественно-математического цикла даёт возможность решить данный проблемный вопрос. Третий этап проблемной ситуации заключается в диалектико-материалистическом подходе к рассмотрению химических понятий и законов, которое подготавливает учащихся к осмысливанию законов диалектики в курсе химии.

Четвёртый этап является самым распространённым. Этот этап определяет познание, как дальнейшее обучение и воспитание учащихся общеобразовательных школ. Надо подчеркнуть, что все этапы могут подвергнуться возникновению нерешённых проблем и задач при объяснении, закреплении. Предварительный план обучения может предварительно составляться целесобразно. Учитель объясняет теорию данной темы, даёт информацию и предлагает найти путь решения, этой ситуации.

Проблемное обучение - это умственная активность, которая способствует прогрессу лучшего запоминания, глубокого проникновения умственной логики. Проблемные вопросы проявляются в системных знаниях, которые в свою очередь помогают учащимся в затруднении поиска ответов. Теоретические основы проблемного обучения заключаются в проблемном обучении, которое является типом логического образования умственных мышлений, которые являются проблемными задачами [1].